

Wat als je verkracht wordt en de politie mag niet helpen?

justitie Een pilotproject moet het ongedocumenteerden die slachtoffer zijn van een misdrijf mogelijk maken aangifte te doen.

door Zvezdana Vukojevic foto's Ad Nuis

Het is begin 2013 als migrantenkerk De Kandelaaar in de Amsterdamse Bijlmer vol zit met ongedocumenteerden. Mensen zonder geldige verblijfsdocumenten uit landen als Ghana, Nigeria, Togo, Sierra Leone en Burkina Faso. Tegenover hen op een podium achter tafels met naamkaartjes en microfoons zitten medewerkers van de IND naast politie in uniform. Een vrouw in het publiek staat op. Geëmotioneerd en druk gebarend begint ze te vertellen in het Twi, een Ghanese taal. Ze spreekt geen Nederlands of Engels, een andere aanwezige vertaalt.

Ze is begin 2013 verkracht. In een lift in de Bijlmer. Door vier mannen. De groepsverkrachting ging er zo gewelddadig aan toe dat ze inwendige verwondingen opliep. Naar een arts gaan om zich te laten onderzoeken en behandelen aan haar kwetsuren durfde ze niet. Ze was als de dood dat de politie werd gebeld en ze zou worden uitgezet. Haar illegale verblijf in Nederland is namelijk vele malen veiliger dan een verblijf in haar thuisland. Na lang aarzelen en overleg met haar vriendinnen besloot ze om toch naar de politie te stappen. Ze was bang voor herhaling. Ze kende de mannen namelijk. Een van de verkrachters woont in een flatgebouw naast haar. Maar de agent achter de balie zei dat hij niets voor haar kon betekenen. Sterker nog: ze kon helemaal geen aangifte doen, want ze was illegaal. Eigenlijk moest hij haar zelfs aanhouden. Onverrichterzake keerde ze terug naar huis, vlakbij vier buurtgenoten die haar hadden verkracht

en elk moment weer konden toeslaan. Straffeloos. De vrouw vraagt aan het panel op het podium of het correct was dat de agent haar wegstuurde. 'Een heldendaad,' luidt het cynische commentaar van politiecommissaris Leo Wilde, die vanavond ook in de kerk aanwezig is. De Wilde, oud-chef van de vreemdelingenpolitie, is geraakt door het verhaal van de vrouw. Hij legt haar uit dat de diender op het bureau helaas deed wat hij moest doen, maar: 'Ik betreur het ten zeerste wat u is overkomen.' Hij belooft haar de zaak tot op de bodem te laten uitzoeken.

Keer op keer beroven

Sinds een paar jaar gaat de Amsterdamse politie, onder aanvoering van de Ghanese dominee Emmanuel Koney, met ongedocumenteerden in gesprek op de zogenaamde dialoogavonden.

Koney probeert zo het wantrouwen jegens de politie, dat onder een deel van de Bijlmerbewoners leeft, weg te nemen. Voor het politiekorps is het de manier om eindelijk in contact te komen met mensen uit verschillende Afrikaanse gemeenschappen. De politie onderwerpt de bezoekers op die avonden niet aan vreemdelingentoezicht. Dit doet zij niet om aardig gevonden te worden: haar doel is informatievoorziening. De politie is op zoek naar betere informanten om te weten te komen wat er speelt en om getipt te worden over criminele activiteiten. Tijdens de eerste paar avonden krijgt de politie vooral eenvoudige vragen, bijvoorbeeld over waarom je

De Ghanese dominee Emmanuel Koney houdt spreekuur voor ongedocumenteerden

Sterker nog: ze kon helemaal geen aangifte doen, want ze was illegaal

als hardwerkende snorder vaak wordt aangehouden of wat de procedure is als je zonder geldig vervoersbewijs in de metro wordt gepakt ('Betaal je kaartje direct en controleurs vragen niet naar papieren'). Later komen er ingewikkeldere vragen over de vreemdelingenwet en ver-

blijfsvergunningen. Dan worden de IND en lokale politici bij de dialoogavonden betrokken. Ondanks het wantrouwen van de zaal ten opzichte van de politie ('Jullie jagen op illegalen') en de aanhoudende klachten over etnisch profileren, onderschreven door een rapport van Amnesty International, komen er meer ongedocumenteerden naar voren die vertellen over criminelen. Criminelen die weten dat zij illegaal zijn en hen daarom keer op keer beroven, mishandelen, afpersen of, in het geval van de Ghanese vrouw, bruut verkrachten.

Het verhaal van de vrouw laat Leo Wilde niet los en samen met colle-

Koney: 'Wat vindt u van het leven hier?' Het unanieme antwoord op de laatste vraag is: 'Not easy'

ga's van de wijkteams Ganzenhoef, Flierbosdreef en Remmerdenplein pluis hij de wetgeving na. Dan blijkt dat de politie wat betreft illegaliteit tegenstrijdige wettelijke opdrachten heeft. In de grondwet staat dat alle mensen in Nederland recht hebben op veiligheid en dus bescherming van de politie. Tegelijkertijd moet de politie bij een vermoeden van illegaal verblijf in Nederland iemand overdragen aan de Vreemdelingen-

politie voor onderzoek en eventuele uitzetting. Wilde: 'Maar wat als deze illegale, verkrachte mevrouw zich aan de balie meldt en aangifte wil doen? Dan zit de politiemans of politievrouw ter plaatse in een wettelijke noodtoestand. Want ga je hulp verlenen en neger je de illegaliteit, of pak je de illegaliteit aan en neger je de oorspronkelijke hulpvraag? Dat is een nare spagaat. Populair gezegd: je

bent dan overgeleverd aan de persoonlijke willekeur van de agent. Daar moesten we iets op verzinnen.'

Toch legitimeren

Antropoloog Ruben Boers van de Haagse Hogeschool is ook betrokken bij de dialoogavonden en doet onderzoek naar het dagelijks leven van deze ongedocumenteerden in Amsterdam-Zuidoost. Wekelijks neemt hij hen met studenten inter-

De officier kan vragen om uitstel van uitzetting van drie maanden

views af. Boers: 'Zij worden door politie, media en politiek systematisch als criminelen weggezet. Dat steekt. Het woord illegaal gebruiken we tot en met halverwege de jaren negentig alleen voor zaken die het daglicht niet konden verdragen; nu gebruiken men dat woord om mensen aan te duiden die niet over de juiste documenten beschikken.' Wilde: 'Er is een sentiment dat veel criminaliteit te maken heeft met illegaliteit. Maar bewijs ontbreekt volstrekt. Als we kijken naar hoeveel van de verdachten die in Nederland worden aangehouden voor een misdrijf ook illegaal zijn, dan is dat een fractie.' Om de hulpvraag van een ongedocumenteerde die aangifte wil doen voorop te kunnen stellen, bedenkt Wilde eerst een trucje: ze nemen niet duidelijk in het systeem op dat diegene die aangifte doet niet in het bezit is van een verblijfsvergunning. Dit blijkt onwerkbaar, want je kunt niet anoniem aangifte doen. Je moet jezelf op enig moment tijdens een strafzaak bij de griffie toch legitimeren.

Wilde krijgt daarom in april 2013 groen licht om in Zuidoost te starten met een pilot die er op een andere manier voor moet zorgen dat elke ongedocumenteerde aangifte kan doen. Die aangifte wordt voorzien van een code. De aangever krijgt een proces verbaal mee voor de verzekering en wordt doorverwezen naar Slachtofferhulp of andere instanties. De gecodeerde aangifte gaat dan naar de officier van justitie. Wanneer deze beslist dat het nodig is om de aangever beschikbaar te houden voor het strafproces, kan hij de IND verzoeken om een uitstel van uitzetting van maximaal drie maanden. De illegaal in Nederland verblij-

vende vreemdeling wordt niet gelegaliseerd of genaturaliseerd. Er verbetert niks aan zijn of haar status. De gestelde periode van drie maanden voor aangifte tot strafrechtelijk onderzoek en vervolging is erg kort: 'Je moet alles op alles zetten om dat binnen drie maanden voor elkaar te boksen. Het zal erom spannen.' Wilde verwacht niet dat mensen hier misbruik van zullen maken: 'Zij hebben er zo'n gering voordeel van dat we niet denken dat ze valse aangifte zullen doen.'

Wanhopige capriolen

De pilot lijkt haaks te staan op het door staatssecretaris Fred Teeven (VVD) ingediende wetsvoorstel strafbaarstelling illegaliteit, die Wilde twee jaar geleden in Vrij Nederland al ongrondwettelijk noemde. Want wat als het helpen van een illegaal strafbaar wordt? 'Wat moet ik dan doen als die verkrachte mevrouw tegenover mij zit en ik haar help met het doen van aangifte? Word ik dan ontslagen? De strafbaarstelling kan tot onbeschaafde uitkomsten leiden. Hoe zit het met hulpverleners en artsen? Er wordt gezegd dat het in de praktijk niet zo'n vaart loopt, maar dat weten we helemaal niet.' Een persvoorlichter van Veiligheid en Justitie laat weten dat in het regeerakkoord staat opgenomen dat particulieren en particuliere organisaties die hulp bieden niet strafbaar zijn. In de memorie van toelichting van het wetsvoorstel staat: 'Personen of organisaties die illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen behulpzaam zijn uit humanitaire overwegingen, zijn dus niet strafbaar.' Het is eind december 2013 als het interviewproject ongedocumenteerd van start gaat. Boers wil in kaart brengen wat zij nodig hebben voor een leefbaarder bestaan en Koney vindt een twintigtal mensen bereid om geïnterviewd te worden. Maar op die dag in december komen ruim zesentwintighonderd mensen opdagen. Het verhaal gaat namelijk dat je na het interview papieren krijgt. Nigerianen, Ghanezen, Oost-Europeanen en Filippino's dringen, duwen en vechten elkaar bijna het kerkgebouw uit. Boers: 'Zelfs nadat Emmanuel luidkeels verkondigde dat er echt geen papieren werden uitgedeeld, weigerde een deel toch te vertrekken. Want zij wilden graag vragen over hun leven als "illegaal" beantwoorden. Ze voelden zich voor het eerst serieus genomen: "Naar ons luisteren ze niet, professor, naar u wel." Hun hulpvraag is simpel: leren lezen en schrijven, de taal leren, met een computer overweg kunnen, papieren en dan een baan. Boers: 'Ironisch genoeg is het verkrijgen van papieren niet zaligmakend. De vraag is of zij in deze crisistijd zelfs met papieren aan een baan komen. Ook bedrijven doen aan etnisch profileren.'

Koney betreurt het dat mensen, weliswaar buiten zijn schuld om, valse hoop hebben gekregen en hij laat een lijst rondgaan waarop iedereen zijn naam en telefoonnummer schrijft. Eind februari staat hij een dag per week nog zo'n tachtig man in zijn kantoor persoonlijk te woord over de precieze bedoeling van het project: 'Waar komt u vandaan, broeder, zuster? Hoelang bent u al in Nederland? Wat vind u van het leven hier?' Het unanieme antwoord op de laatste vraag is 'not easy'. Een man uit Soedan met een zwarte wollen muts schrikt wanneer hij de journalist en de fotograaf in het kantoor van de dominee aantreft. 'No shaking, no tension, no police,' stelt Koney de man gerust. Hij verblijft al veertien jaar illegaal in Nederland en doet zijn muts even af: hij heeft last van eczeem. Gelukkig kent Koney een huisarts en hij geeft hem direct het telefoonnummer.

Dan komt er een vrouw binnen die vertelt dat ze pas een fietser aangereken zag worden: 'Die man maakte zo'n smak, maar hij stond op en rende keihard weg. Zijn fiets liet hij gewoon liggen. Ik

Koney neemt afscheid van een illegaal: 'De mensen zijn zo bang voor uitzetting'

wist meteen dat hij ook illegaal was en bang dat de politie of het ambulancepersoneel hem om papieren zouden vragen.' Koney kijkt niet meer op van de wanhopige capriolen die mensen uithalen om te voorkomen dat ze papieren moeten laten zien: 'Terwijl zij niets hebben misdaan. Het zijn geen criminelen. Ongedocumenteerden die wel wat uitspoken, mogen ze streng aanpakken, want zij verpesten het voor de rest, die niets anders wil dan deel uitmaken van deze samenleving.' Hij tovert op zijn computer een foto van een onherkenbare vleesmassa tevoorschijn. Het is een arm die met een kapmes is bewerkt. Koney wijst op een zwarte punt: 'Kijk, dat is de kogel die er nog in zit.' Wat er precies is gebeurd, daar wil de dominee niet over speculeren, maar: 'Diegene durfde een half jaar lang niet naar een ziekenhuis. Dat moet een afschuwelijke pijn zijn geweest. Zo bang zijn de mensen voor uitzetting.'

Geweldige drama's

Het gaat volgens Wilde om de wettelijke vraag of je het strafrecht

moet inzetten voor mensen die bestuursrechtelijk in overtreding zijn. 'Hoeveel criminelen willen we nu al niet in ons pepercure detentiesysteem hebben? En dan gaan we daar nog een categorie aan toevoegen? Daarbij heb ik zorgen over wat dit doet met deze mensen. Over hun moraliteit en menselijkheid als we hen als criminelen gaan behandelen. Dan hebben ze zoveel meer te verliezen en zullen ze tot in het uiterste in verzet gaan. In paniek doen ze misschien juist de dingen die hen dan niet meer onderscheiden van een crimineel.'

Uit angst voor de politie is in de Bijlmer ook weleens iemand van een balkon zijn dood tegemoet gesprongen. De wildste verhalen doen sindsdien de ronde. De politie zou mensen van het balkon hebben gegooid. Wilde: 'Dat klopte niet. Collega's stonden aan de voordeur. Daarover zijn we meteen met de gemeenschap in contact getreden. Maar de angst voor de politie is er een die ze vanuit hun cultuur definiëren. Als je ervaringen hebt met foltering en met verdwijningen van opponenten als je er wat geld tegenaan gooit, dan is zelfdoding soms te verkiezen boven wat jij denkt dat er met jou bij

Hij wijst op een zwarte punt: 'Kijk, dat is de kogel die er nog in zit'

de politie zal gebeuren. Dit is een voorbeeld waaruit blijkt dat we een goede verbinding met deze gemeenschappen dringend nodig hebben.' In de het debat over de strafbaarstelling van illegaliteit is de nuance geheel verdwenen, meent De Wilde, de uitkomst wordt volgens hem bepaald door politieke machtsverhoudingen. Vorige week zette Arie Slob (ChristenUnie) de hakken in het zand en noemde hij de steun van zijn partij aan het kabinet niet langer vanzelfsprekend als het blijft vasthouden aan de strafbaarstelling. Volgens een peiling van Maurice de Hond is 54 procent van alle Nederlanders voorstander van het strafbaar stellen van illegaliteit. Van de PVV-stemmers is 91 procent voor en bij de VVD-stemmers is dit 85 pro-

cent. Onder PvdA-stemmers is maar 31 procent voor.

Politieke partijen, zegt De Wilde, worden groot door het exploiteren van de angst voor het vreemde. 'Was het maar exclusief de PVV. In de angst voor het vreemde vallen vaak nuances weg. Terwijl in een rechtszaal, waar geoordeeld moet worden, al die nuances in volle kracht tot hun recht komen. Vandaar dat de juridische procedures vaak ingewikkelder zijn dan het wetgevingsproces dat eraan vooraf gaat. Dat zie je ook bij de strafbaarstelling illegaliteit. Dat is veel ingewikkelder dan de mensen die het beogen willen doen lijken.'

Ook aan zijn pilotproject zitten nogal wat haken en ogen. Wilde: 'Als wij iemand drie maanden na de aangifte uitzetten om in het land van herkomst de rechtszitting af te wachten, hoe organiseren we dan dat deze mevrouw uit bijvoorbeeld Ghana toch over de verkrachting kan verklaren bij de rechter? Dat zijn grondrechten die in Europa zijn uitgesproken. Geen idee hoe we dat straks organiseren.'

Desondanks is er vanuit Utrecht al interesse in de pilot en Wilde zegt deze landelijk zo te kunnen uitrollen: 'Dan hebben we het over tientallen zaken per jaar. Geen enorme aantallen, maar er schuilen wel vaak geweldige drama's achter die de regeling rechtvaardigen.'

Op dit moment is de regeling aantrekkelijk omdat strafbaarstelling nog niet van kracht is. Na die drie maanden krijgen illegalen geen boete voor illegaal verblijf. Wel worden ze actief doorverwezen naar de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) voor hulp bij zelfstandig vertrek. Lees: dan is de vogel gevlogen. De vraag is hoeveel illegalen na de strafbaarstelling gebruik zullen maken van deze regeling als ze na het strafproces wel worden vervolgd voor illegaliteit en gedwongen worden uitgezet.

De Ghanese vrouw kiest er uiteindelijk ook voor om geen aangifte van groepsverkrachting te doen. De politiecommissaris vermoedt dat de verdachten via via hebben gehoord dat het slachtoffer contact met de politie heeft, want 'zij waren ineens spoorloos verdwenen.' ■